

Edicija
PRVA KNJIGA

Boris Lučić
KLEOS

Copyright © Boris Lučić 2024.

Copyright © ovog izdanja MediaSfera, 2024.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti autora i izdavača.

Boris Lučić

KLEOS

*Posvećujem ovu knjigu mojoj majci
bez čije ljubavi, poverenja i strpljenja
ona nikada ne bi nastala.*

*Posvećujem je i gradu Sarajevu
i svim divnim ljudima koji u njemu žive.
Sarajevo svojim trajanjem,
sazveždem kultura koje u njemu borave
i nepokorivom ljubavlju među ljudima
predstavlja sve ono što sam želeo da postanem.*

1.

Jedno veče u salonskom stanu učitelja Mome

Jedne od onih mirnih beogradskih večeri, u leto 1993. godine, malo pre nego što se upale ulične sijalice i svetlost se raspe u obruče oko njih, čovek od osamdeset godina u beloj košulji kratkih rukava, tamnim pantalonama i crnim, lakovanim cipelama prelazio je preko parka iza Skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i ušao u Kosovsku ulicu. Njegova seda, gusta kosa stajala je čvrsto na pomalo pognutoj glavi. Tvrdim korakom starog vojnika prešao je ulicu i zašao u ulaz jedne zgrade, upućujući pristojan osmeh policajcu koji je sedeo u čuvarskoj portirnici. Policajac je uzvratio osmehom. Bilo je očigledno da su se sreli mnogo puta ranije.

U liftu, stojeći između dva ogledala, Bogoslav se suočio s beskrajnim lancem svojih odraza. Sva njegova dela. Svi životi koje je živeo. Svi ljudi što je bio. Sve žrtve njegovih šaka.

Vrata od lifta su naglo skliznula na stranu. Sa svim što je proživio ostao je onaj isti Bogoslav Stojić. Tri koraka napred, sjajnobela vrata su se otvorila – portir je najavio njegov dolazak; nije bilo potrebno pokucati ili pozvoniti. Iza jakog, kratko ošišanog mladića koji je čuvao ulaz stajao je veoma star ali negovan čovek uredne kose ofarbane u crno,

s tamno uokvirenim naočarima, u beloj košulji i svilenom bordo ogrtaču. Držeći ruke u džepovima preko okruglog trbuha, nasmejao se kada je ugledao svog gosta.

„Šta je? Nedostaje Uča Moma? Pa, dugo te nema, sinovče!”

Pošto je Bogoslav digao ruke, naviknut na rutinski pretres, čuvar je krenuo da izvrši sigurnosni protokol.

Podignutih obrva, Moma je odmahnuo rukom kao u nekom čuđenju: „Izvini, molim te, za ove budalaštine. Opet neka besna vremena, pa ovi iz bezbednosti zapeli...Da nam sunem dva viskića za dva mladića, pa da se izrazgovaramo? Još je tu stari Uča, pa makar za savet.”

Tek kada je čuvar završio pretres, Moma se okrenuo i pošao ka vitrini s pićem.

Zakoračivši napred, Bogoslav je potapšao čuvara po ramenu, kao da ga hvali za savesno obavljen zadatak. U momentu između dva koraka Bogoslav se okrenuo i, opkolivši ga rukama, stegao čuvara velikom snagom i munjevitom brzinom hladnokrvnog predatora. Žilet se probio između zuba i, veštim okretom glave, žila kucavica bila je presečena, kao usred strasnog tanga. Krv je šiknula i, pošto je ubica opustio svoj zagrljaj, čuvarovo telo je skliznulo na kolena i ostalo mirno zauvek – bez poslednje bitke, reči, emocije u očima.

Držeći revolver svoje žrtve u ruci, nastavio je napred kroz dvokrilna francuska vrata salonskog apartmana. Još uvek u svom svilenom mantilu, s kristalnom flašom u jednoj ruci i dve čaše u drugoj, laktovima naslonjenim na debeli stomak, Moma je stajao iznenađen, očigledno ljut, ali već smiren i proračunat: „Šta je s tobom? Jesi li poludeo? Hoćeš da

umreš? Ti nikada nisi bio takva kukavica! Ti znaš da samo kukavice biraju smrt. Svet visi o koncu, a ti...”

„Misliš da sam došao da umrem?” Bogoslav ga je tiho prekinuo.

„Došao si da me ubiješ i da onda budeš ubijen”, zastao je za trenutak da dopusti mislima da sustignu njegove reči. „Samo đavo zna zašto ili za šta... Za koga?” Oči su mu se upitno raširile.

„Znaš li, Momo, u čemu se krije genij brutalnosti?”

Prvi put da je Moma izgledao zbunjeno, zabrinuto, čak i uplašeno.

„Genij brutalnosti je u banalnosti”, završio je stari ratnik uz osmeh.

„Nisam ja došao nikoga da ubijem, da se borim, umrem. Niko u tvom okruženju nikad nije ni bio živ.”

„Ma, šta je sa tobom, čoveče, preni se! Ti si bio moj, poseban, najdraži od svih!”

Bogoslav se nasmejao: „Tvoj sin, miljenik?”

„Da!”, sada već očigledno uplašen, vikao je nagnuvši se unapred. Komadići kristala rasuli su se po podu, oko čaša koje je ispustio.

„Koliko prilika ti se predstavilo? Da li ti je ikada bila ponuđena posebna šansa? Nešto drugačije od svakodnevnih šansi, nešto što bi te nateralo da se zapitaš o svemu”, pitao ga je Bogoslav mirno, s iskreno velikodušnim izrazom na licu.

Premoren, s palom vilicom, Moma nije bio u stanju da kaže bilo šta; ni uzdah, ni gest. Odustao je od pokušaja da razume besmislicu u kojoj se zatekao.

„Lepo je biti voljen; voleti... Tu se krije prava snaga.”

To je bila poslednja rečenica pre nego što je Bogoslav povukao obarač. Metak je prošao kroz vrat i kičmenu moždinu. Uča se uhvatio za grkljan i zgrabio belu zavesu, povlačeći je za sobom dok mu je telo polako klizilo niz zid ostavljajući iza sebe krvavi rep, baš kao onaj koji je pratio njihovo prijateljstvo od prvog dana.

Zavesa je, kao veo, polako padala sve dok nije pokrila Učin leš. Bogoslav se spustio u stilsku fotelju i, oslanjajući glavu na šampanj-roze mebl, zastao na trenutak; trenutak koji je trajao kraće od večne sekunde. Odmarajući lice pogledao je ka svetlu na plafonu i pomislio da bi možda sada bio spreman ako bi mu se opet pružila prilika. Možda, samo nije bilo dovoljno vremena. Dozvolio je kopcima da padnu, u nadi da će iza zatvorenih očiju ponovo videti Lukrecijino lice i da će mu se ona nasmešiti i još jednom mu pokloniti miran san. I ona je bila tu, nasmešila se, i rekla: „Sada možeš slobodno da zaspiš.” Nasmejao se, miran i srećan.

Na kraju ovog prvog i poslednjeg, samo njegovog, sebičnog trenutka čuo je buku, lomljavu na ulaznim vratima. Polako, sigurnošću slikara majstora što maše četkicom, kao hirurškim zahvatom stavio je revolver u svoja usta. Neka sveti sud podari spokoj ovoj nemirnoj duši.

Nekoliko godina ranije, Bogoslav je sedeo na terasi svog stana u jednom od beogradskih predgrađa i posmatrao završetak dana dok se sunce približavalo mirnoj vodi Dunava. Naslonjen u fotelji, s nogama ispruženim preko taburea, polako je ispijao tamnu tečnost iz četvrtaste čaše, dok se dim njegove cigarete peo i nestajao u pozadini večernjeg neba. Već neko vreme teško je podnosio onaj kaleidoskop

na pijedestalu. Serije, filmovi, a ponajviše vesti s onom istom muzikom, istim licima i istim ravnomernim tonom - sve je to izgubilo značaj naspram kaleidoskopa u njemu koji se neprekidno vrteo.

Posle toliko zapleta i preokreta, toliko oduševljenja i razočaranja, pobjeda i poraza, teško je bilo razlučiti šta se iz te riznice priča punih protivrečnosti zaista dogodilo, a šta nije. Ko je bio stvaran, a ko nije. Može li i on biti samo junak iz glave nekakvog pisca, što se s njim poigrava prevrćući svet naopačke vrhom svoga pera, da zabavi čitaoca?

Tako je provodio preduge noći posmatrajući veliku reku i duboko potonule senke krošnji na njenoj obali. Zaspao bi kasno jutrom i budio se predveče, odlazući teško ustajanje što je duže mogao. Veče bi počinjalo i noć se završavala cigaretom, kao u nekom ritualnom pozdravljanju sa suncem.

Dokora je stari, zaslužni borac održavao disciplinu naučenu u mladosti s religioznom revnošću, kao da se radilo o poštovanju verskih obreda. Znalo se vreme spavanja i ustajanja. Postelja je bila zategnuta pri prvom jutarnjem skoku, košulje besprekorno ispeglane, a cipele sjajno izglancane. Telo je uvek bilo pravo, kosa uredna, korak čvrst i oštar, kao udarac čekića.

Sadržavao je u sebi taj trud, čvrstu potvrdu pravičnosti i večnosti onih pravilnosti što ih je naš junak životom spoznao i prihvatio. A u toj pokornoj odanosti živela je snažna potreba da se potvrdom o vanvremenim zakonitostima dokaže i neizbežnost njegovih ličnih izbora, kao da tih izbora u stvari nije ni moglo biti. Kao da je on bio samo pero nošeno vetrom istorijskih zbivanja.

S vremenom, ovo zaveštanje činilo se sve napornijim; svaki dan je donosio novi teret na sve napetiju spregu između njegove odane privrženosti i svakodnevnih iskušenja, predskazanja i otkrivenja. Susreti s nepravilnostima, izrečnim ili uočenim, u mladosti su ga dovodili do nemilosrdne jarosti. Kasnije su bili praćeni nemirima koji se rađaju iz strahova. Na kraju je završio gotovo potpuno iznemogao i apatičan.

Nosio se on sa ovim nedoumicama već dugi niz godina. Ipak, u skorije vreme činilo mu se kao da čuje krik rađanja nečeg novog, drugačijeg, što je sve snažnije iskušavalo njegovu sigurnost i veru. Veliki preokreti odvijali su se pred njim bez stradanja; u njegovom svetu to nije bilo moguće.

Ali nije bilo moguće ni da je ona, ničija Lukrecija, uvek tu; a on ju je viđao sve češće. U početku bi je viđao u skupinama ljudi koje su postajale sve učestalije. Primetio bi njenu kosu i, ostavši bez daha od radosti i straha u istom trenutku, ugledao njeno lice i njene plave oči. U dugim satima, osećao je njenu prisutnost, kao da stoji iza njega i pruža ruke ka njegovoj kosi, ali svaki put bi se okrenuo kasno. Bila je tu, svakim danom je u to bio sve sigurniji, ali za njega, ipak, predaleko.

Jedne večeri, dogodilo se nešto što se njemu već godinama nije događalo. Bogoslav je živeo osamljen, potpuno predat svojim ritualima, verovanjima i sećanjima. Tako ga je, do neverice, iznenadilo zvono koje je zazvonilo na vratima njegove ćelije. Ranijih godina, neočekivani gost bi ga naveo da posegne za oružjem, ali ovaj put je njegova ravnodušnost iscrpla taj nagon, tu ostrašćenost. Svakako, odavno umoran

i povučen, nije smatrao sebe delom bilo kakvih previranja. Nije imalo smisla strahovati.

Prolazeći pored prozora, nekoliko koraka do ulaznih vrata, primetio je tri automobila parkirana preko trotoara ispred ulaza u njegovu zgradu – sva tri s otvorenim vratima i vozačima koji stražare ispred njih. Otvorivši vrata, ugledao je davnog poznanika koji je, umesto pozdrava, stavio prst preko usta. Dva mladića u njegovoj pratnji, kratko ošišani, u crnim kožnim jaknama, progurali su se u stan s isukanim cevima i užurbano pretražili svaku sobu.

Bogoslav je umorno uzdahnuo.

„Sve je u redu”, doviknuo je jedan od momaka.

Tek tada je upitno pogledao svog nezvanog gosta u oči.

„Uča se brine za tebe. Kaže da si kod njega najsigurniji. Nismo smeli da ti javimo; ko zna... Idemo odmah, da ne zakasnimo.”

Bogoslav, u pratnji ona dva mladića, hodao je za njim. Ušli su u automobil u sredini i povorka je iz mesta krenula neuobičajenom brzinom. Bogoslavljeva glava i glava njegovog poznanika, po brižnoj naredbi njihovih staratelja, bile su pognute ispod zadnjeg sedišta automobila koji je jurio, stalno menjajući pravac, činilo se, bez ikakvog cilja. Konačno, nakon više od sat vremena ove sulude vožnje, auto je usporio i, podigavši pogled, Bogoslav je prepoznao visoku kapiju vikendice u kojoj je proveo mnoge letnje dane uz roštilj, vino i Učino društvo, a i nekoliko noći u sobi punoj dima uz fotografije, adrese i klimanje glavom.

Presecajući pritom poglede čuvara i njihovih razjarenih pasa, Bogoslav je prešao preko dvorišta i prošao kroz ulazna

vrata. Moma se šetao nervozno, ali i ushićeno uzduž dnevne sobe s cigaretom u ruci, u raskopčanoj beloј košulji i sivim pantalonama. Sako mu je ležao bačen preko barske stolice u uglu zadimljene prostorije.

„E, samo kad si mi ti ovde – živ i zdrav”, čvrsto ga je zagrlio Uča, skoro u suzama. Odmaknuvši se sa šakama na Bogoslavljevim ramenima, očinskim pogledom i odlučnim osmehom nastavio je: „Znaju mnogi da smo mi jezgro u jezgru – vrelo i tvrdo; a znaš, nije više samo jedno jezgro kao što je nekada bilo. Od danas sat otkucava, a eksplozije nikada nisu potpuno predvidive. A tebe, tebe, vala, ne dam nikom.”

Nije se više koristio zagonetkama. S rukom na njegovim leđima poveo je svog najmilijeg sina da sednu jedan pored drugog u salonu za posebne prijatelje, gde mu je sve objasnio uz dim cigareta i flašu dobrog, muškog pića.

Neke rabote neostvarive su ako se san o njima ili strah od života bez njih ne razvije u dovoljno glava. Te glave moraju biti one od koristi i s dovoljno dečje mašte da se može zamisliti lepota cilja i poverovati u uspešno ostvarenje, ili barem osetiti ono pokretačko ushićenje što se javi kad čovek vidi sebe među velikanima. Ili, pak, kad onaj koji se već stavlja među njih pomisli da mu to sudbinom određeno mesto može nekom prevarom biti ukradeno.

Naspram onih učestalih masovnih okupljanja na ulicama, glasnih pokliča, zapaljivih oracija, odvijali su se mnogi razgovori. Počelo je od kratkih bojazni od budućnosti koja tako zahuktalo dolazi. Ubrzo je strahovito predskazanje bilo naslikano umešnošću starih majstora. Saradnici su pa-

žljivo zvali jedni druge, razmenjujući mišljenja usputnim komentarima. Zatim su neki skupili hrabrosti za okupljanja prijatelja daleko od okoline.

Bilo je dovoljno snage i stručnosti, i s druge strane dovoljno slabosti i neumeća, da se i Moma počeo sretati s mnogima – prvo pažljivo, pa onda sve iskrenije – da ih podseti, poduči i, ako treba, pomogne. Ako se istorija piše, zašto je ne bi pisali oni koji su se pokazali i najspremnijima da je pišu?

Konačno su se sastali i oni što se ne kriju od oka javnosti, i saglasje se čulo u njihovom ćutanju. U toj jezivoj tišini koja mnogima promakne, a nekima je previše strašna da bi je spominjali, u toj tišini pred oluju, bilo je vreme za Uču i „njegove” da budu prvi jer, kao što svi znaju, sreća prati hrabre.

„I danas su potvrdili, jasno i glasno, vojska je gde treba da bude – uz borce! Ne bih ovo smeo da ti pričam, ali ako tebi ne kažem, kome ću”, približio mu se, obrazi su im se dodirivali: „I crvena armija još uvek živi”, izgovorio je tiho, a onda je pogledao Bogoslava skupljenih očiju i uz zgrčen, mišićav osmeh. „Sada više nema povlačenja. S tobom i... tvojim sinom ne možemo da izgubimo”, zaustavio se za trenutak osetivši ljutu muku što je prešla preko lica njegovog sagovornika.

„Nemoj da se premišljaš, zna Uča sve; i to što si ga dao u druge ruke dobro si uradio – nismo mi za decu. Ali baš zato što nismo za decu, zato smo za muškarce – a krv nije voda; od takvog junaka kao što si ti može samo da ispadne junačina.”

„Hvala, Učo. Ja osim tebe drugog oca nemam – to je tačno. Iz odanosti ti moram reći da nisam više za borca; ruke

mi drhte, snovi me muče... Završiće se ove bitke bez mene. Ima oko tebe većih i jačih. Dece nemam – ne znam o čemu pričaš. Hvala, ponovo, za brigu.”

Uča ga je gledao nepoverljivo. Nepravilnosti su u njemu i dalje izazivale jarost i ko ga je dobro poznao, plašio bi se besa koji se u njemu rasplamsavao.

Uvek se u Bogoslavljevom životu sve najvažnije odigralo odjednom, kao da se skupljalo za grudvu što se odvalila i skotrljala niz liticu. Znao je da se on i Uča ne mogu zaboraviti; bratstva u krvi, u krvi se raskidaju. A ipak, nadao se da se neće sresti, pa makar to bilo i neopozivom odlukom svevišnjih sila.

Znao je da mu „otac” nije daleko. Da ga motri, osluškuje, ali teško je pohlepnom da razume onoga koji je oslobođen želja, i možda je baš to nerazumevanje održavalo mir između njih.

Vreme je prolazilo tiho dok sudbina nije postavila Bogoslava tamo odakle je mogao da oslušne razmišljanja i da nasluti planove svog staratelja.

Slučajnost ga je postavila naspram čoveka koga je revnosno pratio, baš da bi zasigurno izbegao susret s njim. A kad su se sreli nije ga mogao izbeći, oterati, praviti se da ga se ne seća. Veza među njima, bez obzira na siromašno poznanstvo i zanemarljive sličnosti, bila je čvršća od bilo čega drugog što je Bogoslavu bilo poznato. Bio je stari Uča još mnogo bliže nego što je i Bogoslav to video. Gotovo da su mu čeljusti dahtale za njegovim vratom. Njušio je pažljivo, dok nije pronašao trag krvi iz rane svog štíćenika.

Uvidevši svoju naivnost, Bogoslav se pokajao zbog svoje

lenje nemarnosti i počeo da posmatra, pažljivo ali ispod oka, raspored na tabli. Nastavio je da propušta napade i gubi figure. Nije smelo biti promene, jer u promeni leži upozorenje. A u njihovoj igri broji se samo onaj poslednji potez. U njihovom svetu i te kako postoji onaj konačni ishod koji se u šahu zove mat. Napad, pre nego što su sve figure na mestu, ta detinjasta arogantna greška, plaća se skupo i bespovratno.

Znao je Bogoslav ovu igru bolje nego iko drugi, i sada kada je rešio da vuče poteze, kada je prestao da spava danju i počeo da se priseća starih dugova, da razaznaje prijatelje u neprijateljima i neprijatelje u prijateljima, jer njemu je sve to već dugo bilo isto, plan se počeo pojavljivati kao kada slika izađe iz gomile tačaka. Još jednom će dopustiti da mu gnev da snage i obuzda mu plamen.

Istina je bila da jezgara ima nekoliko, gde je nekada bilo jedno. On koji više nije bio nigde, mogao je da preskače s jednog na drugo i da tako napravi stazu. Ne za sebe – on više nije imao kud, ali za nekog ko je još uvek imao izbora – to je mogao.

Ko zna, čudan je put ka večnosti. Možda, možda mu se, ipak, Lukrecija ponovo nasmeši i podari mu da još jednom zaspi mirno kraj nje.

A ako ne, ništa neće biti izgubljeno.

***

Zavesa je, kao veo, polako klizila nadole dok nije pokrila Učin leš. Bogoslav se spustio u stilsku fotelju i s glavom na šampanj-roze meblu uzeo jedan trenutak samo za sebe,

trenutak koji je trajao kraće od večne sekunde. Odmarajući lice, pogledao je ka plafonskom svetlu i pomislio da bi možda sada bio spreman, ako bi mu se opet pružila prilika. Možda, samo nije bilo dovoljno vremena.

Dozvolio je kopcima da padnu, u nadi da će iza zatvorenih očiju ponovo videti Lukrecijino lice i da će mu se ona nasmešiti i još jednom mu pokloniti miran san. Ali nije bilo ničega, samo tama i tišina. Da li je njegov život bio previše dug da čak ne može dozvati ni lepo lice Lukrecije?

Na kraju ovog prvog i poslednjeg, samo njegovog, sebičnog trenutka čuo je buku, lomljavu na ulaznim vratima.

Polako, sigurnošću slikara majstora što maše četkicom, kao hirurškim zahvatom podigao je revolver u svoja usta.

Neke duše su rođene za večiti plamen.

Te iste večeri, u jednom napuštenom londonskom pozorištu, mladić i devojka peli su se na pozornicu; ona ga je vodila za ruku prema velikim platnima poređanim uzduž zida.

„Peloponeski rat, to je bio prvi svetski rat, jer njima je to bio ceo svet, a i vodio se zbog sukoba dve ideje. A nekada, mnogo pre toga, pre Homera, ljudi su slavili božanstva Majke Stvoriteljke. Pitam se, Ivane, možda je sve to naivno, ali ne napušta me to pitanje, da li bi ishod bio drugačiji da Homer nije zaboravio na Persefonu?”

Zakoračila je ispred njega i svukla čaršav s prve od slika: „Misterije Dionisa”, rekla mu je dok je on hodao pogledom kroz sliku, između ljudi sa zlatnim maskama: neki s maskama straha, neki s maskama smeha, a između njih satiri u igri, pred horom uplakanih žena uvijenih u belo.

2.

Misterije Dionisa

Grohot se kotrljao s Akropolisa niz ulice Atine, u posljednjem danu velike Dionisije, da bi za njim ostala samo prašina – ona suva prašina što se duž drumova, u purpurnim atinskim večerima od najblažeg daška vetra, podizala u oblake. Iz tih oblaka, kroz vrisku i smeh, iskočio je mladi berberin. Vešto zaobilazeći prolaznike, brzim i lakim koracima, mašući rukama i uvijajući se u telu kao u nekoj igri, trčao je preko agore, uz strmo stepenište, baš onim putem kojim je samo tri dana ranije prošao s dugačkom procesijom. Iako je morao da bude obvijen u crvenu odoru, da bi označio svoje poreklo bez oca Atinjanina i majke Atinjanke, ipak mu tada beše dopušteno da i on učestvuje u proslavama.

I još uvek, dok je trčao, bubnjali su mu u ušima doboši i zvečale daire; falusi isklesani od drveta i izliveni u bronzi, pogače, sudovi puni ječma, amfore vina – sve mu je to teklo pred očima jedno za drugim u kovitlac iz koga bi svaki čas izvirala slika Dionisa koju su tog dana nosili pred sobom. Ovenčan grožđem, opijenog rumenog lica, smejao se Dionis pred svima njima, i taj smeh, činilo se mladiću, zaplovio je ulicama kao bujica, da od njega nabreknu gradski zidovi,

baš kao da se smeje sam bog – kao da je smeh Atinjana njegov smeh, a zidovi atinski njegov zatalasani trbuh.

Zadihan, zajapurenog lica, trčao je ovaj mladić sve do južne strmine Akropolisa i Svete zemlje pred velikim teatrom usećenim u podnožje litice. Tuda su, pre samo dva dana, desete večeri meseca Elafeboliona prošli izaslanici kolonija noseći kovčege srebra Atini. Prateći ih, preko podijuma su prešla siročad palih junaka – budući atinski ratnici; i njih je zbrinula majka Atina, i za njih je u teatru izdvojeno posebno mesto u publici. Tada je, predvodeći horove da otpočne takmičenje u umetnosti pevanja i muzike flauta, na podijum zakoračio i Kritija – horeg¹ misterija. U belo haljini, sa zlatnom krunom, sijao je na kamenom podijumu.

Ovog trećeg dana proslava, berberin se probijao što je brže mogao kroz gusto okupljen narod, korak po korak kroz vrevu, baš kao što se ovca u stadu gura da prođe kroz kapiju jer tog jutra, kad je došao red da smeh odjekne pozorištem, pred ovog mladića u berbernicu je zakoračio nekakav trgovac, zarastao u bradu od dugog puta, kome se u kožu uvukao miris morske vode, a kosa i plave haljine se ukrutili od soli. Odmah je seo i počeo da se iščuđava proslavama i atinskom veselju.

---

1 *Horeg ili koreg* – u staroj Grčkoj, ovaj naziv se koristio za osobu koja je bila zadužena za obuku, opremanje i izdržavanje članova hora i, uopšte, za pripremu nastupa hora na dramskom takmičenju na nekom od festivala. Dužnost horega zvala se horegija ili koregija, i u Atini je ona bila jedna od liturgija, tj. onih službi koje bogati građanin preuzima na sebe u ime države. Horegija je bila od velike važnosti za organizaciju i finansiranje dramskih svetkovina u Atini.

„Svi su govorili da, kad stignem do Atine, Atine više neće biti, da će samo strah i ona zavist što se hrani glađu i očajem ostati da prose duž drumova. Kad ono, Atina slavi, kao da je Sicilija poklekla pred atinskim junacima! Kao da joj brodovi nisu potopljeni, hopliti² uništeni!”

Tako je baš ovog poslepodneva određenog za veselje i onaj bestidni podsmeh, strašna vest o propasti uhodala među gradske zidove i gonila ovog mladića da što pre obavesti sve kao da će se tog trenutka osloboditi užasa. „Nije vreme smehu”, molio je da ga puste da i on uđe u teatar.

„Pustite me, ljudi, nije vreme smehu!”, vikao je mladić koliko je glasno mogao, a talasi smeha preplavili bi ga ponovo, ali on bi svaki put opet isplivao kao davljenik iz vira, da bi konačno, kao izbačen iz mora na obalu, kroz ulaz upao u pozorište.

„Kuda sad?!”, pogled mu je s atinskog neba zalutao preko publike podeljene u bratstva, sve do prvog reda pred samim podijumom.

Tu, pored generala, vojnika, sudija i samog Dionisa, sedeli su i horeg Kritija i drugi slavni pesnici, kao i mladićev staratelj Aristofan – sed, plavook. Ali berberina čak ni Aristofan nije primetio.

Svi behu zagledani u satira koji je trčao i skakutao oko pozornice – falus mu je stajao uspravljen, a goli tabani gazili su po pločama još uvek umrljanim od krvi i vina gde su, pred početak predstava, stajali generali Atine, da u ime

² *Hopliti* – teško naoružani pešaci u Staroj Grčkoj. Najčešće su bili u falangi – formaciji dubokoj osam redova.

grada prinesu žrtve i poliju libacije,³ da baš oni otvore teatar ovog najsvečanijeg dana njihovog grada i proslave najbolji hor, najboljeg pesnika i virtuoza. Krv žrtvenih bikova je lila pod mačevima, miris pečenja penjao se uz strmine među građane, sakupljene u svoje deme.⁴

„Zauvek da zajedno delimo pečenje“, govorele bi starešine dema polivajući libacije i deleći meso, „kao naši stari, pokraj vatre, sjedinjeni među sobom i s njima.”

Danas, kada su svi bili opijeni vinom i omamljeni sitošću, nakon tri dana tragedija – kad je posle bezbroj suza došao red na smeh, ovaj mladić je gurnuo u stranu onoga što mu je preprečio put, skočio hrabro pred auditorijum i povikao iz sveg glasa:

„Atinjani! Atinjani! Nije vreme slavlju!” Isprva ga niko nije mogao čuti, toliko je glasan bio njihov smeh, kao kad besni talasi udaraju o stenje.

Njegov staratelj Aristofan ga je tek sada ugledao, unezverenog, i odmah skočio i pritrčao mu: „Šta je?”

„Naši ratnici su uništeni”, odjeknule su mladićeve reči.

„Sklanjaj se, bestidniče!“, povikao je hor satira, a onaj s licem izbečenim u neki krivi osmeh skočio je na mladog berberina ispruživši pesnicu baš kao jarac rogove, da bi ga udario u grudi, ostavio bez vazduha, bez reči.

Sivi pod, lica siročadi, narod što se smeje i hor satira vrтели su se jedni za drugim, dok mu udarac čela o glatke krvave

---

3 *Libacija* – ritualno prolivanje tečnosti kao prinošenje žrtve nekom božanstvu.

4 *Dema* – manja teritorijalna i upravna jedinica u okviru polisa u staroj Grčkoj, nalik današnjim opštinama.

ploče nije zazvonio u glavi, i on se našao oči u oči s kamenim licem Dionisa isklesanog i obojenog da sedi u prvom redu, a onaj isti grohot zatrpao ga je kao lavina.

„Ali ljudi, čujte me”, pokušavao je da ustane. „Vreme je za plač! Nestali su ratnici Atine.”

Jedan od onih iz prvog reda popeo se ka njemu, šćepao koplje iz ruku satira i iz dugog zamaha ga udario preko savijenih leđa.

„Hteo sam da postanem Atinjanin, a sada želim da me niko nije ni čuo!”, povikao je besno. „Da ste zauvek ostali opijeni i zauvek s tim iskrivljenim smehom”, ječao je, gušeći se u grudima od udaraca.

Tek tada je i Kritija skočio pred svima i, ispruživši šake, povikao:

„Tako se uništava naš borbeni duh!”

„Tako, iznutra”, povikale su za njim i sudije, „kao bolest da nam nagriza dušu, da nam ispije hrabrost, odlučnost našu!”

„Izbacite rđavog jarca!”, razbesneo se i narod.

„Rešimo se kukolja”, vikali su jedni za drugima satiri, siročad, čak su i izaslanici kolonija ustali.

„Kada lavica okoti laviće i među njima jedno tanko i krivo da nikada ne može biti kao braća lavovi”, progovorio je horeg lagano, „to jedno rođeno da zauvek ostane podozrivo prema svome rodu odbacuje lavica majka, jer je po prirodi ljubav prema svome rodu veća od svih ljubavi.” Okrenuo se prema mladom okrvavljenom berberinu: „Napolje iz Atine, nezahvalno pseto!”, završio je zamahnuvši šakom.

Udarac nadlanice tvrđi od drvenog štapa okrenuo ga je prema publici. „Ućutkajte lažljivca!”, počeli su svi da se dižu

sa strmih tribina i činilo mu se kao da je kamenje krenulo da se odronjava ka njemu. Satiri se ostrviše. Vukli su ga za kosu, da ga izbace niz ulicu. Opkoliše ga stotinu lica i bezbroj ruku da mu svaka baci prljavštinu u oči, ogrebe, ošamari, udari, gurne... Narandže, nar, limunovi – valjao se berberin nizbrdo – zidovi kuća, ograde. Neke žene s amforama stale su pokraj puta i gledale ka njemu. Krošnje čempresa prošle su mu pred očima i hlad srebrnog lišća pomilovao mu je obraz dok se, gutajući prašinu, podizao na krhke noge.

Miris mora uvlačio mu se u nozdrve, i taj slani vazduh pekao mu je pukotine po licu. Više ništa nije čuo osim drhtanja utrnule kože i hrapavog disanja. Zagledan u svoju stazu, teturao se, propadajući svakim korakom dok nije ostao na kolenima, na dlanovima, bez daha, s obrazom na vrelom putu. Gvožđevita krv, umešana u slani znoj, padala mu je preko usana u pesak, kao trule trešnje.

„Ljudi, istina je!”, čuo je nečiji glas i ponovo otvorio oči, da bi preko crvene bare ugledao sandale i kožnu haljinu na mišićavim, prašnjavim nogama, kacigu u ruci pokraj kuka, bronzani oklop, pokrete jabučice na snažnom vratu. Iza magle suza i zrna peska u trepavicama stajali su vojnici zbijeni jedan do drugog, kao zrna grožđa u grozdu.

„Istina je”, čuo je eho svojih misli, a zatim se trgao osetivši ruku pod mišicom i video svoga staratelja nagnutog nad njim. Seda, lelujava kosa padala je starcu preko crnih obrva i usana koje se stisnuše kao da ga njima podiže k sebi. Sav onaj narod iz teatra, spuštao se ulicama ka njima i zaustavljao se u širokom krugu okolo.

„Ustani, mladiću. Pomozite ovim ljudima, Atinjani!”, povikao je Aristofan i mahnuo nekome ko mu je pružio šareni krčag. Hladna voda preko usijanih modrica i oteklih usana utrнула mu je bol na tren, a zatim je osetio miris prstiju prijatelja koji mu je prao prašinu iz očiju. „Ljubav nam treba, Atinjani”, nastavio je Aristofan, poluglasno, ali u ovoj tišini, svi Atinjani čuli su ga jasno.

Plavetnilo neba ga je potopilo, i sunce mu opeklo oči kad se uspravio, naslonjen na grudi pesnika. Siročići su pritrčavali s krčazima u mladim rukama. Sa svakim korakom, voda se prelivala i prskala po prašnjavoj stazi, sve do vojnika ulepljenih u prljavštinu i znoj. Satiri su pristigli iz teataru i stajali su nemo, dok su kraj njih neki smakli sa glava bronzana lica Zeusa i Apolona.

Vojnici su još uvek ostali nepomični, kao spomenici. U tišini su se čuli žedni gutljaji, duboki uzdasi, pa šum talasa, pa lepet i jauk galebova, i iz te lupe krila izdvojio se bat bosih stopala. Još uvek naslonjen na svog prijatelja, berberin je ugledao kako niz popločane ulice, baš kao da među njih sleće neko šareno jato, uvijene u marame, pritrčavaju Atinjanke. Njihovi jauci su se čuli sve glasnije.

„Temistokle, javi se... javi! Pisma naša svadbena, javi se Temistokle, kao bog i boginja zavijeni u belo bejasmo”, dozivala bi neka muža.

„Nema te, nema, Sofokle – od istih smo nedara napojeni; kao mleko ti beše koža Ahilova, od istih ruku milovana!”, tražila bi neka brata.

„Jao, mene, tužna li sam! Patroklo, koso moja zlatna, ljuljala te na grudima da kao vitka vrba izdžikljaš, komad

sunca u kolevci, zar se nećeš vratiti majci...”, kukala je majka za sinom.

I tako, jedni za drugim, jauci žena i krici ptica, žedni gutljaji i glave što se tiho vrte, lepet krila i lupanje srca u grudima, šum mora, kao onaj vapaj iz školjke, uz nesrećni vapaj Atinjanki.

„Gde je Alkibijad, gde je naš strateg?!” Čista bela haljina lelujala se za horegom, zlatna kruna zableštala je među čađavim vojnicima, kao grumen zlata u pepelu.

„Nema te, nema...”, čula se kuknjava oko njih, a horeg je, teturajući se od vina, skakao od jednog do drugog vojnika, grabio ga za košulju: „Gde je Alkibijad?” Svaki bi samo oborio pogled.

„Alkibijad, gde je Alkibijad?”, stigla je među njih i Diotima, nevesta mladog stratega.

„Ova šaka šljunka... To je... Ova šaka – sve što je od nas ostalo”, zaplakao je prvi među povratnicima. „Svi naši saborci, svi izginuše, tela im ostadoše rasuta širom Sicilije da ih kljucaju vrane, psi da ih razvlače. Nema nas više! Nema, nema...”

„Gde je Alkibijad? Odgovaraj!” povikao je horeg.

„Otišao je, besan, razjaren...”

„Čuješ li, Atino?!” povikao je horeg besno.

„Pozvan pred sud zbog skrnavljenja spomenika – ništa nije moglo da umiri njegov bes.”

„Zar oterasma najboljeg među nama? Zapamtiće Atinjani, zapamtiće dan kada su oterali Alkibijada... tužna pesmo Ahilova!”, zaplakao je horeg.

„Noć Sicilije progutala mu je crveni plašt. Dugo se još čuo galop njegovog konja dok i on nije potpuno iščezao”, završio je vojnik.

„Stotine troveslarki u pokretu – to je bio”, razbesneo se horeg, „najbolji među nama!”

„Kao od belog mraza”, zaplakala je Diotima grabeći se za grudi. „Kao opečena ledom drhtala sam pred njim – to je bio!”

„Hiljade bakarnih oštrica, konjica u galopu”, vikao je horeg unoseći se ljudima u lice dok su slušali Diotiminu kuknjavu: „Na svadbi našoj – iz svetlosti se njegove rodismo – to je bio.”

„Najlepši među Atinjanima”, stao je horeg kraj nje, „isplači čiste suze, otpevaj tužnu pesmu”, pomilovao joj je raspuštenu kosu, „jer ovo bolesno telo”, osvrnuo se oko sebe, „ova zatrovana zemlja zaboravlja Homera!”

„Ne kukajte već pomozite ovim ljudima, građani! Ljubav nam treba, ljubav prema živima!” povikao je Aristofan.

„Ti!”, zaškripao je šljunak pod tvrdom sandalom i savijenim kolenima kad je Kritija zgrabio pesnika za gušu i podigao ka sebi. „Tvoje su ga izmišljotine oterale! Ljubav?! Nema ljubavi bez Homera.”

„Troveslarke... koplja i perčini...”, odgurnuo ga je od sebe Aristofan, „koliko smo Akropolisa mogli podići? Nije Homer ljubavni neimar Atine! Pomozite ljudima, građani!”

„Moja ljubav za Alkibijada”, kružio je Kritija šepajući s rukom na srcu i palim ramenom kao ranjena životinja pred narodom. „Svu svoju mudrost, svu svoju snagu na poklon sam mu dao, da sazri u atinskog junaka, da ga prati večno pevanje, večna istina, večna ljubav... Moja ljubav za Alkibijada! To je ljubav, jer sam mu imao šta pokloniti.”

„Trgovina – to je za tebe ljubav?!... Ko ne ume da stvara, ljubav mu je trgovina; ali to nije Atina”, Aristofan mu je odbrusio pre nego je osetio svu težinu mladog berberina, a zatim ga polagano spustio na zemlju.

„Grliš svoga ljubimca. Jadno čuvstvo, zar to je ljubav Atine?!”, horeg mu se uneo u lice. „Telo ti drhti kao žensko srce. Zanos?! Tom ljubavlju da svetimo grobove!” Okrenuo se ka okupljenim građanima: „Grobove muževa, očeva... saboraca, junaka!”

„Ljubavlju za svakog čoveka... da je svaki čovek građanin Atine, naši bi neprijatelji nestali u vrevi atinskih misterija. Ona ljubav kojoj beže i heloti,⁵ kojoj su pristupili saveznici”, odgovorio mu je Aristofan.

„Ha...”, nasmejao se ogorčeni Kritija, „mislili smo, smejemo se njegovim komedijama, a ne njemu samom – starcu što su mu i um i telo oslabili u um i telo žene. Dosta! Trućaš kao neka baba...”

„Da su nam svima srca ženska, ne bi bilo toliko krvi zgrušane u pukotinama suve grčke zemlje; zgrušane na licima izgorelim, baš kao što je izgorela zemlja Helena.”

„Buka, to je tvoj teatar – izmišljotine, prostakluk, gluposti!”

---

⁵ *Heloti* - državni robovi u Sparti. Za razliku od robova u drugim antičkim državama, heloti nisu bili u vlasništvu pojedinaca već su dodeljivani uz državna zemljišta na kojima su služili. Bojeći se pobune, Spartanci su se stalno pripremali da je vojno uguše. Zbog istog razloga bojali su da idu u vojne kampanje daleko od Sparte. Spartanci su polagali ispit zrelosti. Proglašavao bi se godišnje jednom ritualni rat protiv helota, pa oni koji polažu ispit zrelosti treba da ubiju bilo kog helota na koga naiđu noću.

„Hram – teatar je hram Atine; to su misterije...”
„Misterije?!... Tvoja je pozornica laž, pesniče – zaborav pesme muza...”
„... To su misterije one ljubavi iz koje se rodila Atina, nova, iz hrpe kamenja.”
„U teatru da svetimo rasute grobove naših junaka, saborce... Ženska ljubav! Da u Atini više nema junaka.... Da slavimo glumce, komedijaše, strance...”
„Jer biramo! Vuku je suđeno da zauvek bude vuk: žedan krvi, da otima život za svoj život. Ljubav atinska, to su zamisli što postanu istina.”
„Ne trabunjaj više, starče, ne trabunjaj...”, horeg mu se uneo u lice.
„Ona ljubav koja se pita šta bi moglo biti... Jer stvaramo, to je ljubav Atine”, odgovori Aristofan.
„Sa strašću ka zamislama – dok svet nestaje iz zamisli ka strasti... tako ti se um rasprhnuo...”
„Zar ne vidiš, zar ne vidite, Atinjani, da svet uvek nestaje i uvek nastaje...”
„Čujte me, građani!”, odgovorio je horeg besno. „Kad zveri nanjuše slabost našu!”, viknuo je pogledavši u izaslaničke kolonije, „kad pomisle da je njihov trenutak da preuzmu slavu – neće biti Atine i spravniće je sa zemljom.”
Stari pesnik još nije odustao. Okrenuo se prema okupljenom narodu i povikao: „Ali, Atinjani, zar ne vidite da se Akropolis urušava? Zar ne vidite, Atinjani, koliko je Akropolis moglo biti sazidano za sve troveslarke naše? Ljubav nam treba, Atinjani, ljubav prema čoveku – ta je Atina neuništiva.”

„Bez slave Ahila, Atinjani, više nas biti neće”, završio je horeg.

Aristofan je kleknuo pored mladog berberina i sklonio mu kosu s čela. Plave oči, baš kao nebo oko njegove sede glave, počele su da se mute.

„Dozivajte ime Alkibijada, narode atinski”, pozvao je Kritija.

Mladi berberin je sve glasnije čuo šum svog disanja i kroz taj šum glasove svojih sugrađana: „Alkibijad, samo da ga nađemo...”

Ta vika oko njega i njegovog prijatelja sve mu se činila tišom, i sve više kao nejasni žamor, a oči pesnika sve bliže, svaki put kad bi podigao kapke ružičaste od sunca.

„Zbogom”, rekao je tiho, osetivši na svojim obrazima tuđe suze kako se kotrljaju, a zatim suvi dlan kako ih briše.

„Alkibijada, Alkibijada... Junak nam treba”, čuo je ponovo i ponovo, dok su mu se ružičasti kapci činili sve tamniji i dok zlato sunca iz njih nije potpuno iščezlo.